

KITAB-KITAB TAFSIR DALAM PENGAJIAN TAKMIR DI INSTITUSI MASJID DI PERLIS: KAJIAN TINJAUAN

BOOKS OF TAFSIR IN THE STUDY OF TAKMIR IN THE MOSQUE INSTITUTION IN PERLIS: A REVIEW STUDY

Muhammad Lukman Mat Sin

Fakulti Al-Quran Dan Sunnah, Kolej Universiti Islam Perlis (KUIPs), 02000 Kuala Perlis,
Perlis, Malaysia.

E-mail: drlukmanms@kuips.edu.my

Khalilullah Amin Ahmad

Fakulti Al-Quran Dan Sunnah, Kolej Universiti Islam Perlis (KUIPs), 02000 Kuala Perlis,
Perlis, Malaysia.

E-mail: amin@kuips.edu.my

ABSTRAK

Institusi masjid merupakan *platform* penting bagi kegiatan pengajian dan penyebaran ilmu agama. Ia berperanan sebagai nukleus ke arah melahirkan komuniti muslim madani yang mampu menghayati al-Quran dan sunnah dalam kehidupan. Kelas takmir merupakan salah satu bentuk pengajian ilmu di institusi masjid seluruh negeri *Perlis* yang turut memberi penekanan kepada pengajian tafsir. Melalui pengajian tafsir yang disampaikan oleh guru takmir yang bertauliah, pemahaman makna al-Quran al-Karim yang betul dan tepat dapat dicapai dalam rangka ke arah penghayatan sebenar al-Quran al-Karim dalam kehidupan. Oleh demikian, artikel ini akan memerihalkan kitab-kitab tafsir yang diguna pakai dalam pengajian tafsir dengan meninjau lima buah masjid daerah di *Perlis* dan menganalisa pendapat jemaah masjid yang menghadiri kuliah pengajian yang disediakan. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif berbentuk temu bual, pemerhatian dan analisis dokumen. Pengkaji telah menjalankan temu bual dan pemerhatian ke atas lima informan yang terpilih dalam kalangan guru takmir yang mengajar di *masjid* berkenaan, manakala analisis dokumen digunakan dengan menganalisis bahan-bahan atau sumber-sumber penulisan *turath* yang telah dikumpulkan. Dapatkan kajian menunjukkan keberkesanan kuliah pengajian tafsir di institusi masjid di *Perlis* berada pada tahap yang positif dari sudut pemilihan kitab-kitab tafsir dan kesesuaiannya dengan tahap kemampuan jemaah *masjid* serta sambutan jemaah terhadap *kitab tafsir* yang diajar. Kajian ini diharap dapat menyuntik minat keterlibatan masyarakat untuk mendalami makna al-Quran al-Karim yang merupakan sumber pensyariatan yang utama di dalam Islam.

Kata kunci: Kitab tafsir, pengajian takmir, masjid, Perlis.

ABSTRACT

The mosque institution is an important platform for the study and dissemination of religious knowledge. It serves as the nucleus towards producing a civilized Muslim community that is able to appreciate the Quran and sunnah in life. Takmir class is one of the forms of knowledge study in mosque institutions throughout the state of Perlis which also emphasizes the study of tafsir. Through the study of tafsir delivered by a certified takmir teacher, a correct and accurate understanding of the meaning of al-Quran al-Karim can be achieved in moving towards the true appreciation of al-Quran al-Karim in life. Therefore, this article will describe the tafsir books used in the study of tafsir by reviewing five district mosques in Perlis and analyzing the opinions of mosque congregations who attended the lectures provided. This study uses qualitative methods in the form of interviews, observations and document analysis. The researcher conducted interviews and observations on five selected informants among the takmir teachers who taught at the mosque, while document analysis was used by analyzing the materials or sources of *turath* writing that had been collected. Findings of the study show that the effectiveness of tafsir lectures at mosque institutions in Perlis is at a positive level in terms of the selection of tafsir books and its suitability with the level of ability of the mosque congregation and the congregation's response to the tafsir books taught. It is hoped that this study can instill interest in community involvement to deepen the meaning of al-Quran al-Karim which is the main source of legislation in Islam.

Keywords: Tafsir book, takmir study, mosque, Perlis.

1. PENGENALAN

Institusi masjid merupakan *platform* penting bagi kegiatan pengajian dan penyebaran ilmu agama. Menurut Seripah Zin dan Wan Rohani (2009)¹ masjid menjadi tempat penyebaran ilmu yang berkaitan al-Quran, al-hadith dan hukum-hakam sepihiknya pernah dilakukan pada zaman Nabi SAW di masjid an-Nabawi dan masjid al-Haram. Ahmad Shalaby (1960)² pula menyatakan bahawa sejarah tradisi Islam telah menunjukkan bahawa masjid telah dijadikan tempat menyebarkan ilmu dan kebudayaan Islam serta tidak pernah terhenti di seluruh dunia umat Islam. Tidak dapat dinafikan juga, masjid berperanan sebagai nukleus ke arah melahirkan komuniti muslim madani yang mampu menghayati al-Quran dan sunnah dalam kehidupan.

Di Malaysia, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) (ketika itu dikenali Bahagian Hal Ehwal Islam (BAHEIS), telah memperkenalkan program ‘pengajian takmir masjid’ sebagai

¹ Seripah Zin & Wan Rohani (2009). *Masjid menurut perspektif al-Quran dan al-sunnah. Isu-isu pengurusan dan pembangunan masjid*. Ahmad Najib Abdullah (ed.) Nilam Puri. Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya. 61-82.

² Ahmad Shalaby (1960). *Tarikh at-Tarbiyyah al-Islamiyyah*. Kaherah: Maktabah al-Nahdah al-Islamiyyah.

usaha mengimarahkan institusi masjid dengan kegiatan ilmu³. Program pengajian takmir ini telah bermula sejak tahun 1985 hasil daripada keputusan Mesyuarat Jawatankuasa Kemajuan Hal Ehwal Islam Malaysia (JKI) pada tahun 1984 yang dipengerusikan oleh YAB Timbalan Perdana Menteri pada masa itu. Antara objektif program tersebut ialah untuk menyebarkan ilmu pengetahuan dan ajaran Islam kepada masyarakat dalam usaha untuk melahirkan anggota masyarakat yang bertakwa dan mengamalkan ajaran Islam yang sebenar. Selain itu, bertujuan untuk membanteras ajaran-ajaran yang menyeleweng dan sesat, menghidupkan masjid-masjid dan surau-surau sebagai pusat penyebaran ilmu pengetahuan Islam dan menghayati ajarannya. Masjid juga dapat mengenangkan tokoh-tokoh agama yang berwibawa sebagai benteng perpaduan dan ketahanan umat serta mencontohi perjuangan mereka. Impaknya dapat dilihat pengimarahkan masjid berlangsung dengan pengisian ilmu, solat berjemaah dan menjadikannya sebagai pusat pendidikan pembangunan masyarakat yang seimbang, menjadikan masjid sebagai lambang perpaduan ummah, tempat menyelesaikan permasalahan masyarakat dan syiar keagungan Islam (KESUMA, 2007)⁴.

Negeri Perlis juga tidak ketinggalan dalam menjalankan program pengajian takmir di institusi masjid di mana penekanan turut diberikan terhadap pengajian tafsir. Melalui pengajian tafsir yang disampaikan oleh guru takmir yang bertauliah, pemahaman makna al-Quran al-Karim yang betul dan tepat dapat dicapai dalam rangka ke arah penghayatan sebenar al-Quran al-Karim dalam kehidupan. Menurut Jabatan Agama Islam Perlis (JAIPs)⁵, terdapat kira-kira 101 buah masjid di seluruh negeri Perlis yang meliputi tiga daerah, iaitu Kangar, Arau dan Padang Besar.

2. TINJAUAN LITERATUR

Berdasarkan daripada tinjauan penulis terhadap kajian-kajian lepas, tidak terdapat kajian yang mengkhususkan tentang kitab-kitab tafsir al-Quran dalam pengajian takmir di institusi masjid di Perlis. Norakyairee Mohd Raus (2006)⁶ dalam kajiannya: '*Tafsir Al-Quran Studies In Selected Mosques In Kuala Lumpur*' telah menyentuh tentang perkembangan pengajian tafsir al-Quran di masjid dan metodologi yang digunakan dalam pengajian tafsir al-Quran di masjid-masjid terpilih di Kuala Lumpur. Hasil kajian yang menggunakan kaedah pengumpulan data dan pemerhatian ini mendapati para pengajar perlu mempelbagaikan pendekatan dan metodologi dalam pengajian tafsir al-Quran. Justeru, kajian ini lebih tertumpu kepada metodologi pengajian tafsir al-Quran dan tidak mengkhususkannya dalam pengajian takmir di institusi masjid.

³ Temu bual dengan Tuan Haji Mohd Sufian Mat Ludin pada 3 Mac 2017, melalui Penerimaan Pengajian Takmir di Institusi Masjid Sebagai Pembelajaran Sepanjang Hayat (PSH), Abd Hadi Borham et al. (2020).

⁴ KESUMA (2007). *Garis Panduan Kurikulum Kelas Pengajian Takmir Masjid dan Surau*. Putrajaya: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM).

⁵ Temu bual dengan Pegawai Hal Ehwal Islam merangkap Pegawai Penyelaras Takmir di Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Perlis (JAIPs) pada 4 Februari 2021.

⁶ Norakyairee Mohd Raus (2006). *Tafsir Al-Quran Studies in Selected Mosques in Kuala Lumpur*. Kuala Lumpur: International Islamic University Malaysia.

Manakala Norakyairee Mohd Raus dan Noornajihan Jaafar (2014)⁷ dalam kajian mereka tentang pelaksanaan kelas pengajian tafsir al-Quran dan hadith: kajian terhadap beberapa masjid terpilih sekitar Negeri Sembilan dan Wilayah Persekutuan, walaupun ada menyentuh tentang sibus dan kitab yang digunakan, tetapi kajian tersebut tidak tertumpu dalam pengajian takmir di institusi masjid.

Kajian-kajian lain yang menyentuh tentang pengajian takmir seperti Engku Ahmad Zaki (2008)⁸ dalam pengajian takmir masjid di Terengganu: sambutan masyarakat Islam, Zalina Ab Majid (2010)⁹ dalam keberkesanan pengajian tafsir dalam kelas takmir di Masjid Daerah Alor Gajah Melaka dan Abd Hadi Borham et al. (2020)¹⁰ dalam penerimaan pengajian takmir di institusi masjid sebagai pembelajaran sepanjang hayat (PSH) bagi pengukuhan kefahtaman Islam dalam masyarakat muslim adalah tidak tertumpu kepada kitab-kitab tafsir yang dipelajari dalam pengajian takmir.

3. METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan reka bentuk kualitatif yang melibatkan teknik pengumpulan data menggunakan teknik pemerhatian, temu bual separa berstruktur dan analisis dokumen. Informan kajian yang terlibat ialah seramai lima guru takmir yang mengajar di masjid-masjid berkenaan. Dalam metode analisis dokumen, pengkaji telah menggunakan metode analisis kandungan dengan menganalisis bahan-bahan atau sumber-sumber penulisan yang telah dikumpulkan melalui artikel jurnal, kitab-kitab turath, artikel prosiding, laman sesawang berkaitan, akhbar dan sebagainya bagi melengkapkan maklumat data daripada hasil temu bual dan pemerhatian.

4. KITAB-KITAB TAFSIR YANG DIGUNAPAKAI DALAM PENGAJIAN TAFSIR DI MASJID-MASJID PERLIS

1) *Tafsir Ibnu Kathir*

Tafsir *al-Quran al-Azim* atau lebih dikenali dengan Tafsir Ibnu Kathir ini ditulis oleh al-Imam ‘Imad ad-Din Abu al-Fida’ Ismail bin ‘Amru bin Kathir yang lahir pada tahun 700 Hijrah dan meninggal dunia pada tahun 774 Hijrah. Tafsir ini merupakan antara tafsir yang terkenal daripada kategori *tafsir bi al-ma ’thur* di mana penulisnya menitikberatkan periwatan tafsir daripada pentafsir salaf. Beliau akan memulakan tafsir ayat dengan bahasa yang mudah sebelum mentafsirkan ayat dengan al-Quran, hadith, pendapat sahabat dan juga tabi’in.

⁷ Norakyairee Mohd Raus & Noornajihan Jaafar (2014). *Pelaksanaan kelas pengajian tafsir al-Quran dan hadith: kajian terhadap beberapa masjid terpilih sekitar Negeri Sembilan dan Wilayah Persekutuan*. Negeri Sembilan: Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah Universiti Sains Islam Malaysia.

⁸ Engku Ahmad Zaki (2008). Pengajian takmir masjid di Terengganu: sambutan masyarakat Islam. *Jurnal Islam & Masyarakat Kontemporari*, 1(1), 7-21.

⁹ Zalina Ab Majid (2010). *Keberkesanan pengajian tafsir dalam kelas takmir di masjid Daerah Alor Gajah Melaka*. Universiti Kebangsaan Malaysia.

¹⁰ Abd Hadi Borham et al. (2020). Penerimaan pengajian takmir di institusi masjid sebagai pembelajaran sepanjang hayat (PSH) bagi pengukuhan kefahtaman Islam dalam masyarakat muslim. *Jurnal Islamiyyat*, 42(2), 147-161.

Adakalanya beliau akan mentarjih antara pendapat tafsir, mengkritik riwayat tafsir dan *Israiliyyat* serta membawakan perbincangan fiqh apabila berkait ayat-ayat hukum. Secara umum, ia boleh dikatakan antara tafsir yang terbaik daripada kategori *tafsir bi al-ma'thur* (az-Zahabi, 2000)¹¹.

2) *Tafsir As-Sa'di*

Penulis tafsir ini ialah as-Sheikh Abd ar-Rahman bin Nasir bin Abd Allah Aali Sa'di. Beliau dilahirkan pada 1307 Hijrah di bandar Unaizah dan meninggal dunia pada tahun 1376 Hijrah. Beliau telah menamakan tafsirnya dengan nama: *Taysir al-Karim ar-Rahman fi Tafsir Kalam al-Mannan*. Tujuan penulisan tafsir ini ialah untuk mendekatkan kefahaman makna al-Quran al-Karim kepada pembaca tanpa mengira perbezaan latar belakang mereka. Kerana itu tafsir ini mempunyai laras bahasa yang mudah, jelas dan ringkas. Beliau sentiasa mengelak daripada terkeluar daripada topik perbincangan yang utama atau menukarkan daripada riwayat *Israiliyyat*. Beliau juga mengambil pendekatan metodologi salaf dalam persoalan akidah, berusaha menjelaskan perkara adab dan akhlak serta faedah *istinbat* dakwah dan *tarbiyyah* yang disebut secara ringkas. Secara umum, tafsir ini sangat membantu para pembaca dalam mentadabbur dan memahami makna al-Quran al-Karim serta beramal dengannya berpandukan petunjuk dan cahaya al-Quran (Fadhl Hasan Abbas, 2007)¹².

3) *Tafsir Al-Azhar*

Tafsir ini ditulis oleh Haji Abdul Malik Karim Amrullah atau lebih dikenali dengan HAMKA yang lahir pada tahun 1908 di Sumatera Barat dan meninggal di Jakarta pada 24 Julai 1981. Tafsir ini merupakan karya beliau yang memperlihatkan keluasan pengetahuannya, yang hampir mencakup semua disiplin ilmu penuh informasi. Sumber penafsiran bagi tafsir ini selain al-Quran, hadis Nabi, pendapat sahabat dan tabiin ialah riwayat dari kitab tafsir muktabar seperti *Mafatih al-Ghaib* dan *al-Manar* serta syair-syair seperti syair Mohd Iqbal. Tafsir ini ditulis dalam bentuk pemikiran dengan metode *tahlili*, manakala gaya penulisannya pula bercorak sastera kemasyarakatan. Jelas sekali, tafsir ini tampil dengan warna budaya sosial Indonesia yang sangat kental dalam menafsirkan ayat-ayat al-Quran (Taufikurrahman, 2012)¹³.

4) *Tafsir Juz 'Amma Ibnu Uthaimeen*

Beliau ialah as-Syiekh Muhammad bin Soleh bin Muhammad bin Sulaiman bin Abd ar-Rahman Aali Uthaimeen. Beliau dilahirkan di Unayyah pada tahun 1347 Hijrah dan meninggal dunia di Jeddah pada tahun 1421 Hijrah (laman web rasmi Ibnu Uthaimeen, 2021)¹⁴. Tafsir Juz 'Amma yang dinisahkan kepada beliau adalah merupakan himpunan tafsir yang disampaikan oleh beliau dalam kelas pengajian umum. Beliau menyatakan sebab pemilihan juzuk ini kerana

¹¹ Az-Zahabi, Muhammad Husain (2000). *At-Tafsir wa al-Mufassirun*. Kaherah: Maktabah Wahbah.

¹² Fadhl Hasan Abbas (2007). *al-Mufassirun Madarisuhum wa Manahijuhum*. Jordan: Dar an-Nafaïs.

¹³ Taufikurrahman (2012). Kajian tafsir di Indonesia. *Jurnal Mutawatir*, 2(1), 1-26.

¹⁴ Laman web rasmi Ibnu Uthaimeen (2021). Retrieved from: <https://binothaimeen.net/content/pages/about>

ia banyak dibaca di dalam solat dan seharusnya diketahui makna-maknanya. Dalam tafsir ini, beliau menyatakan makna ayat secara umum dengan pendekatan yang mudah dan bersesuaian dengan tahap pendengar yang terdiri daripada orang awam. Pendekatan beliau ini sangat mirip dengan pendekatan guru beliau as-Syeikh Abd ar-Rahman as-Sa'di dalam tafsir beliau *Taysir al-Karim ar-Rahman fi Tafsir Kalam al-Mannan* (Multaqah Ahlu at-Tafsir, 2007)¹⁵.

5) *Tafsir Al-Munir*

Penulis tafsir ini ialah as-Syeikh Prof. Dr. Wahbah Mustafa az-Zuhaily yang dilahirkan pada tahun 1932 Masihi di perkampungan Dir ‘Atiyyah dan meninggal dunia pada tahun 2015 Masihi di Damsyik, Syria ketika umurnya telah mencecah 85 tahun. Nama lengkap bagi tafsir ini ialah *at-Tafsir al-Munir fi al-Aqidah wa asy-Syariah wa al-Manhaj*, terdiri daripada enam belas jilid dan pernah dianugerahkan sebagai kitab terbaik dalam dunia Islam pada tahun 1995 Masihi (Majdi Makki, 2019)¹⁶ Menurut penulis dalam mukadimah tafsirnya, tujuan tafsir ini ditulis ialah untuk mengikat individu muslim dengan Kitab Allah dengan suatu ikatan ilmu yang kukuh. Menyentuh tentang metodologi penulis dalam penulisan tafsirnya, beliau menjelaskan bahawa tafsir ini menghimpunkan antara *al-ma'thur* dan *al-ma'qul* serta keterangan *asbab nuzul* dan *i'rab* yang membantu menjelaskan makna ayat dengan memilih pendapat yang paling hampir dengan kebenaran. Penulis juga menyatakan bahawa beliau dengan semampu mungkin akan mengupas tafsir ini dengan menggunakan pendekatan tafsir tematik (az-Zuhaily, 1418 H)¹⁷.

6) *Sofwat at-Tafaseer*

Penulis tafsir ini ialah as-Sheikh Muhammad Ali bin as-Sheikh Jamil as-Sobuni. Beliau dilahirkan pada tahun 1930 M di bandar Halab, Syria dan meninggal dunia pada 20 Mac 2021 M di bandar Yalufa, Turki (an-Nadawi, 2021)¹⁸. Antara kekuatan tafsir ini ialah persembahannya yang kemas, sumbernya yang pelbagai dan mengikut kesesuaian sudut kajian yang dibincangkan serta mencakupi banyak cabang ilmu yang menjadikannya sebuah kitab tafsir yang ringkas tetapi lengkap. Manakala dalam berinteraksi dengan *tafsir al-ma'thur*, beliau akan mendahulukan *tafsir al-ma'thur* berbanding *tafsir ar-ra'y* di samping beliau menggunakan akalnya dalam mengharmonikan antara jenis-jenis tafsir ini (Isam Ahmad, 2013)¹⁹.

¹⁵ Multaqah Ahlu at-Tafsir (2007). Retrieved from: <https://vb.tafsir.net/forum>

¹⁶ Majdi Makki (2019). Retrieved from: https://islamsyria.com/site/show_cvs/147

¹⁷ Az-Zuhaily, Wahbah bin Mustafa (1418H). *At-Tafsir al-Munir fi al-Aqidah wa asy-Syariah wa al-Manhaj*. Damsyik: Dar al-Fikr al-Mu'asir.

¹⁸ An-Nadawi, Muhammad Akram (2021). Retrieved from: https://islamsyria.com/site/show_cvs/1564

¹⁹ Isam Ahmad (2013). *As-Sobuni wa Manhajuhu fi at-Tafsir min Khilali Kitabih Safwat at-Tafsir*. Nablus: Jamiah Najah al-Wataniah.

5. ANALISA DEMOGRAFI GURU TAKMIR

5.1 Pendidikan

Tenaga pengajar pengajian takmir adalah terdiri daripada mereka yang mendapat pendidikan awal di peringkat rendah dan menengah daripada sekolah kebangsaan mahupun sekolah aliran agama. Di peringkat pengajian tinggi pula, terdapat di kalangan mereka yang menyambung pengajian ke institusi pengajian tinggi tempatan seperti Open University Malaysia (OUM), Institut Pengajian Tinggi Islam Perlis (IPTIP) dan INSANIAH (kini UNISHAMS) manakala sebahagian yang lain berpeluang menyambung pengajian ke institusi pengajian tinggi luar negara seperti Universiti al-Azhar di Mesir, Universiti Al-Iman di Yaman dan Universiti Tripoli di Libya. Antara bidang pengajian mereka ialah pengajian Islam, usuluddin, syariah, tafsir, bahasa Arab dan pendidikan. Terdapat juga di kalangan mereka yang mampu meneruskan pengajian sehingga ke peringkat Ijazah Sarjana Lanjutan. Hal demikian berdasarkan hasil analisis temu bual daripada lima informan yang terlibat seperti berikut:

Informan 1: ...*Latar belakang pengajian sekolah rendah kebangsaan kemudian peringkat menengahnya di madrasah agama kemudian menyambung pelajaran ke al-Azhar di peringkat ijazah dalam fakulti Usuluddin seterusnya menyambung lagi di Universiti Iman di Yaman dalam fakulti Syariah dan Ijazah Lanjutan dalam Syariah. Itu secara ringkas berkaitan latar belakang pendidikan saya.*

Informan 2: ...*Jadi ustaz dulu belajar dari darjah satu sampai darjah enam di sekolah kebangsaan Luar Lenggong Perak, kemudian pada tahun 1967 sampai 1971; tingkatan satu sampai tingkatan lima di sekolah Dato' Ahmad, Lenggong... Kemudian pada tahun 2003, umur ustaz ketika itu 49 tahun, tahun 2003 sampai tahun 2006, selama tiga tahun setengah ustaz masuk dekat, sambung belajar dekat Institut Pengajian Tinggi Islam Perlis ataupun ringkasnya IPTIPs selama tiga tahun setengah. Ustaz ambil di sana bidangnya diplomanya al-Quran dan sunnah. Kemudian habis belajar di IPTIPs, ustaz baru masuk ke universiti al-Azhar Mesir. Jadi ustaz masuk ke sana tahun 2006 lah, habis 2006 di IPTIPs, ustaz sambung 2006 juga hujung tahunnya pada bulan sembilan 2006, ustaz masuk ke al-Azhar di kuliah Usuluddin, Tafsir.*

Informan 3: ...*Saya daripada sekolah rendah sampai menengah atas, sekolah dua pagi petang, satu sekolah agama, pagi sekolah akademik biasa, jadi daripada ibtidai, thanawi, sampai Aaliyah di Medan, di pondok, di samping sekolah akademik biasa. Kemudian menyambung pelajaran di Tripoli, Libya dalam bidang pengajian Islam dan Bahasa Arab, Kuliyah Dirasah Islamiyyah wa al-Lughah al-Arabiyyah. Tapi master saya lari lah. Master saya Information Technology (IT).*

Informan 4: ...*Kelulusan Diploma Usuluddin INSANIAH (UNISHAMS-sekarang) dan shahadah MATRI.*

Informan 5: ...*Latar belakang pendidikan Diploma Pengajian Islam dan pendidikan OUM.*

Jadual 1: Latar Belakang Pendidikan Informan

Informan	IPT	Bidang Pengajian	Peringkat Pengajian
1	OUM	Pengajian Islam dan Pendidikan	Diploma
2	Universiti al-Azhar, Mesir	Usuluddin	Ijazah Sarjana
	Yaman	Syariah	Muda Ijazah Sarjana Lanjutan
3	IPTIP	Al-Quran dan Sunnah	Diploma
	Universiti al-Azhar, Mesir	Tafsir	Ijazah Sarjana Muda (tidak tamat)
4	UNISHAMS	Usuluddin	Diploma
5	Universiti Tripoli, Libya.	Pengajian Islam dan Bahasa Arab	Ijazah Sarjana Muda
		Teknologi Maklumat	Ijazah Sarjana

Latar belakang pendidikan dominannya tenaga pengajar mampu menguasai ilmu alat bahasa Arab. Terdapat sesetengah guru takmir juga mempunyai latar belakang pendidikan dalam bidang Pengajian Islam, Pendidikan Usuluddin, Syariah, Al-Quran dan Sunnah, Tafsir Usuluddin, Pengajian Islam, Bahasa Arab dan Teknologi Maklumat. Hal ini sekaligus menjadi satu kelebihan dalam berkomunikasi dengan masyarakat setempat dengan kepelbagaiannya bidang pengajian. Latar belakang pendidikan yang paling tinggi dalam kalangan mereka ialah berada di peringkat Ijazah Sarjana Master di pelbagai universiti. Hal demikian menambahkan kualiti dalam pengajaran kitab tafsir berdasarkan kualiti taraf akademik mereka.

5.2 Pentauliahan

Guru takmir yang dilantik adalah diwajibkan memiliki Tauliah Mengajar Agama Islam Negeri Perlis secara rasmi daripada pihak yang berautoriti, iaitu Jabatan Mufti Negeri Perlis. Tujuan pentauliahan adalah bagi memastikan pengajian takmir disampaikan oleh mereka yang berkelayakan dan berkemahiran dalam menyampaikan ilmu dan kefahaman yang sahih dan

berkesan. Mereka yang telah memohon dan mendapat sijil tauliah mengajar agama akan diberi penempatan tempat mengajar sama ada di masjid dan surau atau institusi yang berdaftar. Penempatan tempat mengajar juga boleh bertukar-tukar pada setiap tahun di mana guru-guru takmir tidak terikat dengan satu masjid sahaja. Ia dilihat sebagai suatu wasilah kepada mereka untuk terjun ke dalam masyarakat dan berdakwah di masjid-masjid dan surau-surau di sekitar negeri Perlis. Hal demikian berdasarkan hasil analisis temu bual daripada pihak informan yang terlibat seperti berikut:

Informan 1: ...*Tenaga-tenaga pengajar yang mengajarkan al-Quran di masjid ini terdiri daripada mereka yang mempunyai tauliah Negeri Perlis dan juga berpengalaman yang besar dalam bidang tafsir al-Quran.*

Informan 2: ...*mendapat Tauliah Umum mengajar agama Islam di seluruh negeri Perlis dan merupakan salah seorang guru takmir JAIPs. Juga merupakan ahli dalam Himpunan Duat di bawah jabatan mufti negeri Perlis. Hal ini menjadi wasilah untuk keluar ke masyarakat, berdakwah di masjid-masjid dan di surau-surau sekitar negeri Perlis.*

Informan 3: ...*Mengajar di banyak masjid sebab dia pindah-pindah...takmir tiap-tiap tahun dia bertukar-tukar, tapi untuk tahun yang baru ni bermula dari 2021 ni saya ditugaskan di Masjid Mengkuang Layar dan Masjid Simpang Empat.*

6. ANALISA INFORMAN

6.1 Pemilihan Kitab Pengajian Tafsir Dan Kesesuaiannya Dengan Tahap Kemampuan Jemaah

Pihak Jabatan Mufti Negeri Perlis telah menggariskan kitab-kitab rujukan yang boleh dijadikan silibus pengajian takmir di masjid-masjid Perlis seperti Tafsir Juz 'Amma karangan as-Syeikh Muhammad Saleh al-Uthaimeen dan Tafsir as-Sa'di karangan as-Syeikh Abd ar-Rahman as-Sa'di. Sekiranya kitab tafsir yang dipilih tidak tersenarai dalam silibus pengajian, maka guru takmir mestilah membuat permohonan pemilihan kitab tafsir dan mendapatkan kelulusan terlebih dahulu. Hal demikian untuk memastikan pemilihan kitab tafsir yang muktabar dan sesuai dengan tahap kefahaman para jemaah masjid. Ia juga bertujuan untuk mendidik umat Islam negeri Perlis dengan kandungan pengajaran yang selaras dengan Undang-Undang Tubuh Negeri Perlis.

Antara faktor lain yang juga penting dalam pemilihan kitab pengajian tafsir ialah jenis tafsir yang ringkas dan mudah difahami oleh jemaah masjid yang mempunyai latar belakang, peringkat umur dan tahap pendidikan yang pelbagai. Tenaga pengajar juga sangat mengambil berat dari segi kesesuaian kandungan kitab pengajian dengan realiti masyarakat setempat. Terdapat juga tenaga pengajar yang berusaha menambah rujukan dan meringkaskan maklumat dalam bentuk nota yang mudah dihadam sebelum ia disampaikan dalam pengajian. Ia sangat membantu dalam memastikan pengajian yang disampaikan berkesan dan benar-benar bersesuaian dengan tahap kefahaman para jemaah masjid.

Penulis juga mendapati kebanyakan mereka mempunyai asas bahasa Arab yang kukuh serta kemahiran berinteraksi dengan kitab-kitab tafsir yang baik. Hal demikian dapat dibuktikan melalui kitab yang digunakan dalam bahasa Arab dan disyarahkan dalam bahasa Melayu. Kebanyakan mereka juga melakukan rujukan kepada lebih daripada satu kitab tafsir berbahasa Arab sebelum menghuraikan tafsir dalam sesi pengajian. Hal ini berdasarkan hasil analisis daripada pihak informan sebagai berikut:

Informan 1: ...*Kitab tafsir yang digunakan dalam pengajian tafsir di masjid ar-Rahmaniah Kuala Perlis adalah kitab tafsir al-Azhar karya HAMKA di mana kitab tafsir al-Azhar karya Hamka ni merupakan salah satu silibus pengajaran yang telah ditetapkan oleh Jabatan Mufti Negeri Perlis.*

Informan 2: *Saya pilih tafsir Ibnu Kathir untuk diajar di masjid kerana ianya tafsir yang terkenal di kalangan masyarakat di Malaysia khususnya di Perlis. Tafsir Ibnu Kathir juga tafsir yang ma'thur dan berdasarkan riwayat-riwayat hadis dan athar sahabat. Tafsir Ibnu Kathir juga termasuk kitab tafsir yang muktabar.*

Informan 3: ...*Kitab as-Sa'di ini ianya jadi pilihan kerana dari segi ringkaslah...ringkas dia tu jikalau ada jemaah-jemaah yang nak buat rujukan mungkin terjemahan yang ada terjemahan dia ke apa semua sekali bolehlah merekajadikan sebagai rujukan. Itulah sebab pemilihan. Sesuailah untuk dijadikan sebagai kitab jemaah menadah dia. Adapun kepada pengkuliah sendiri, ia tidak memadailah, perlu dirujuk kepada kitab-kitab lainlah untuk memenuhi kehendak tafsiran yang boleh dihadamkan oleh ahli jemaah.*

Informan 4: ...*Tapi yang ustaz pilih Sofwat at-Tafasir ni adalah satu tafsir yang bagi ustaz lah dia mudah kita faham dan tafsirnya dia tak panjang sangat. Jadinya tafsirnya ringkas tapi Alhamdulillah mudah kita faham dan sesuailah dengan jemaah setakat ustaz dok bawa di Perlis ni, sejak ustaz ditauliahkan untuk mengajar di Perlis ni. Jadi kitab ni lah ustaz bawa di masjid-masjid.*

Informan 5: ...*Sebenarnya ustazah bukan guna dua tafsir itu sahaja...tapi ustazah juga guna tafsir Ibnu Kathir, tafsir Sheikh Uthaimeen, tafsir Fi Zilalil Quran, tafsir Ibnu Qayyim dan lain-lain lagi selain tafsir al-Azhar dan tafsir al-Munir... Ustazah selalu akan baca dulu tafsir ayat yang ustazah pilih tu, buat catatan dan cuba hafaz untuk disampaikan. Semua tafsir tu masing-masing ada kelebihan tersendiri. Macam kalau tafsir al-Azhar tu, sesuai sangat bagi orang yang belum pernah dekati ilmu tafsir. Bahasa yang mudah difahami, banyak mengenai realiti, banyak contoh. Kalau tafsir al-Munir, ada penerangan pada lafaz, mufradat, akidah, syariah dan manhaj. Yang pasti bagi ustazah, seorang guru takmir ni mesti banyak baca, banyak kajian, hayati dulu, buat dulu, mudahan mengesani pendengar.*

Informan 6: ...*Jadi tafsir yang selalu saya pakai antaranya ialah Ibnu Kathir, saya rujuk saya buat nota, Ibnu Kathir dan kemudian as-Sa'di, asy-Sya'rawy dan Ibnu Uthaimeen. Tapi Ibnu Uthaimeen ni pun tafsir dia bukan lengkap lagi tafsir dia kan. Jadi kadangkala ada yang sesuai*

disampaikan kepada masyarakat kita, dan kadangkala ada yang tak sesuai sebab tu saya guna empat tafsir tu...kalau macam asy-Sya'rawy dia memang di masjid tapi dia lebih sesuai dengan masyarakat Arab, belum tentu sesuai dengan kita.

Jadual 2: Pemilihan Kitab Pengajian Tafsir.

Informan	Nama Kitab Tafsir	Justifikasi Pemilihan Kitab Pengajian
1	Tafsir Al-Azhar, HAMKA	Silibus pengajaran yang telah ditetapkan oleh Jabatan Mufti Negeri Perlis.
2	Tafsir Ibnu Kathir	Tafsir yang muktabar dan terkenal di kalangan masyarakat di Malaysia khususnya di Perlis. Tafsir Ibnu Kathir juga tafsir yang <i>ma'thur</i> dan berdasarkan riwayat-riwayat hadis dan <i>athar</i> sahabat.
3	Tafsir as-Sa'di	Tafsir yang ringkas dan sesuai sebagai rujukan para jemaah. Namun bagi pengajar, kitab-kitab lain perlu dirujuk bagi memenuhi kehendak tafsiran yang boleh dihadamkan oleh para jemaah.
4	Sofwat at-Tafasir, Sheikh as-Sobuni	Tafsir yang ringkas, mudah difahami dan sesuai dengan tahap para jemaah.
5	Tafsir al-Azhar dan tafsir al-Munir	Tafsir al-Azhar mempunyai bahasa yang mudah difahami, banyak mengenai reality berserta contoh-contoh. Tafsir al-Munir mempunyai penerangan pada lafaz, mufradat, akidah, syariah dan manhaj.
6	Tafsir Ibnu Kathir, as-Sa'di, asy-Sya'rawy dan Ibnu Uthaimeen	Informan menjadikan tafsir Ibnu Kathir sebagai rujukan asas kemudian diikuti dengan tafsir-tafsir yang lain dalam nota yang dirumuskan berdasarkan kesesuaian dengan para jemaah.

Penulis mendapati pemilihan kitab-kitab tafsir oleh tenaga pengajar di masjid-masjid Perlis telah mematuhi silibus pengajaran di negeri Perlis sebagaimana yang telah digariskan oleh pihak Jabatan Mufti Negeri Perlis. Antara nama kitab tafsir ialah Tafsir Al-Azhar, HAMKA, Tafsir Ibnu Kathir, Tafsir as-Sa'di, Sofwat at-Tafasir, Sheikh as-Sobuni, Tafsir al-Azhar, Tafsir al-Munir, Tafsir Ibnu Kathir, as-Sa'di, asy-Sya'rawy dan Ibnu Uthaimeen. Kepelbagaiannya jenis kitab yang digunakan dalam pengajian ilmu tafsir akan memberi impak kepada para jemaah untuk mendalaminya secara lebih mendalam melalui penulisan kitab oleh ulama-ulama yang berbeza.

6.2 Sambutan Jemaah Terhadap Kitab Tafsir Yang Diajar

Menurut semua informan, sambutan dan penerimaan jemaah terhadap kitab-kitab tafsir yang diajar oleh guru takmir adalah sangat baik dan memberansangkan. Hal demikian kerana pemilihan kitab tafsir yang diyakini isi kandungannya dan sangat bersesuaian dengan tahap kefahaman ahli jemaah masjid serta tenaga pengajar yang berpengalaman dan berjaya menarik minat para jemaah terhadap pengajian tafsir. Hal ini berdasarkan hasil analisa daripada pihak informan sebagai berikut:

Informan 1: ... *Sambutan para jemaah juga sangat baik kerana mereka sering mendengar nama tafsir ini dan juga penulisnya bermazhab Syafie. para jemaah sangat menyukai dan merasa yakin dengan kandungan kitab.*

Informan 2: ... *Alhamdulillah penerimaan atau sambutan daripada jemaah masjid terhadap pengajian tafsir di masjid ini amat memberansangkan di mana pemilihan kitab sangat bersesuaian dengan kebanyakan yang hadir dalam kuliah adalah terdiri daripada mereka orang awam, jadi sesuai dengan tahap kemampuan untuk kefahaman mereka tentang ilmu tafsir ini sangat-sangat memberansangkan dan sesuai dengan lapisan mereka.*

Informan 3: ... *Sambutan jemaah, mereka tertariklah dengan subjek tafsir ini. Mudahlah bagi pengkuliah-pengkuliah, ataupun ustaz-ustaz, guru-guru untuk nak menarik minat para jemaah di samping dia juga ilmu yang terpenting lah, ilmu al-Quran ini untuk dihadamkan oleh jemaah sidang masjid qaryah dan seumpamanya.*

Informan 4: ... *Maknanya sambutan jemaah-jemaah kepada tafsir ni amat-amat menggalakkanlah. Ini apa pemerhatian ustaz sebab tengok dalam masjid tu ramailah jugak yang mereka pun buka sama-sama al-Quran. Ustaz bacakan ayat-ayat, kemudian ustaz tafsir secara mengikut apa yang ustaz faham dengan maknanya dan juga berpandukan kepada tafsir Sofwat at-Tafasir ni.*

Informan 5: ...*Setakat ini ustazah rasa jemaah yang pernah ikut kelas ustazah akan terus ikut kuliah dan kehadiran sentiasa bertambah. Ustazah utamakan jambatan hati dengan mereka. Kalau salah seorang tak hadir, ustazah akan tanya khabar. Jika sakit pun, ustazah usaha la pi ziarah mereka.*

Informan 6: ...*Sambutan para jemaah sangat menggalakkan. Pemilihan kitab sangat bersesuaian dengan tahap jemaah. Tambahan, guru guru tu memang orang yang berpengalaman.*

Informan 7: ...*Setakat ni Alhamdulillah, bahkan mereka merasa puas hati lah, sebab kita fikirkan sebelum sampaikan tu adakah sesuai tak dengan masyarakat yang nak cakapkan ni. Alhamdulillah setakat ni adalah tempat tu memang susah sikit macam setakat ni. Alhamdulillah kalau dulu mai paling kurang 50, 60, tapi baru ni dapat masjid kampung, Mengkuang Layar tu tengah bendang...yang itu tak, daripada mula sampai sekarang,*

daripada bulan dua hari tu sampai sekarang sekitar 15 ke 20 orang saja. Biasanya kalau kelas saya sekitar dalam 30 ke atas lah.

Jadual 3: Sambutan Jemaah Terhadap Kitab Tafsir Yang Diajar.

Informan	Data Informan	Justifikasi Informan
1	Sangat baik	Pemilihan kitab tafsir yang dikenali dan diyakini kandungannya
2	Amat memberansangkan	Pemilihan kitab sangat bersesuaian dengan tahap kemampuan dan kefahaman lapisan orang awam
3	Jemaah tertarik dengan subjek tafsir	Berdasarkan kepentingan ilmu al-Quran untuk dihadam oleh para Jemaah.
4	Amat-amat menggalakkan	Kehadiran yang ramai dan mengikuti kupasan tafsir daripada kitab yang dipilih
5	Sangat baik dan menggalakkan	Kehadiran jemaah yang konsisten dan menunjukkan peningkatan
6	Sangat menggalakkan	Pemilihan kitab sangat bersesuaian dengan tahap Jemaah dan guru yang berpengalaman
7	Jemaah berpuas hati dengan pengajian tafsir	Penyampaian bersesuaian dengan tahap masyarakat.

Pengkaji mendapati kesesuaian tahap kefahaman jemaah dalam pengajian tafsir di masjid-masjid. Antara respon jemaah ialah sangat baik, amat memberansangkan, jemaah tertarik dengan subjek tafsir, amat-amat menggalakkan, sangat baik dan menggalakkan, sangat menggalakkan dan mereka berpuas hati dengan pengajian tafsir yang disampaikan oleh guru takmir. Dalam pada itu, guru takmir perlu mengenal pasti aspek umur dan latar belakang ahli jemaah masjid terlebih dahulu sebelum memulakan pengajian ilmu tafsir. Hal demikian sangat penting untuk meningkatkan tahap penerimaan ahli jemaah yang positif dan menambah minat mereka terhadap ilmu tafsir.

7. KESIMPULAN

Dapatan kajian membuktikan tenaga pengajar pengajian takmir mempunyai latar pendidikan agama yang baik, memiliki Tauliah Mengajar Agama Negeri Perlis serta berkemahiran dalam memastikan keberkesanan pengajian tafsir di institusi masjid. Pemilihan kitab tafsir pula adalah mengikut silibus pengajian takmir dan telah mendapat kelulusan daripada pihak Jabatan Mufti Negeri Perlis. Ciri-ciri utama kitab yang dipilih ialah muktabar, ringkas, mudah dan bersesuaian dengan tahap kemampuan jemaah masjid. Metodologi pengajaran tafsir pula ialah syarahan ayat berdasarkan satu kitab yang telah dipilih dengan sokongan rujukan kitab-kitab tafsir yang lain. Walaupun kebanyakan kitab berbahasa Arab, namun para pengajar yang mempunyai asas bahasa Arab yang kukuh serta mahir dalam berinteraksi dengan kitab-kitab tafsir mampu menghuraikannya dengan baik dalam bahasa

Melayu. Justeru, dapatan kajian menunjukkan sambutan dan penerimaan jemaah terhadap kitab-kitab tafsir yang diajar oleh guru-guru takmir adalah sangat baik dan memberansangkan, seterusnya mampu menyuntik minat masyarakat untuk mendalamai makna al-Quran al-Karim yang betul dan tepat dalam rangka ke arah penghayatan sebenar al-Quran al-Karim dalam kehidupan.

REFERENCES

- [1] Abd Hadi Borham et al. (2020). Penerimaan pengajian takmir di institusi masjid sebagai pembelajaran sepanjang hayat (PSH) bagi pengukuhan kefahaman Islam dalam masyarakat muslim. *Jurnal Islamiyyat*, 42(2), 147-161.
- [2] Ahmad Shalaby (1960). *Tarikh at-Tarbiyyah al-Islamiyyah*. Kaherah. Maktabah al-Nahdah al-Islamiyyah.
- [3] An-Nadawi, Muhammad Akram (2021). Retrieved from: https://islamsyria.com/site/show_cvs/1564
- [4] Az-Zahabi, Muhammad Husain (2000). *At-Tafsir wa al-Mufassirun*. Kaherah. Maktabah Wahbah.
- [5] Az-Zuhaily, Wahbah bin Mustofa (1418 H). *At-Tafsir al-Munir fi al-Aqidah wa asy-Syariah wa al-Manhaj*. Damsyik. Dar al-Fikr al-Mu'asir.
- [6] Engku Ahmad Zaki (2008). Pengajian takmir masjid di Terengganu: sambutan masyarakat Islam. *Jurnal Islam & Masyarakat Kontemporari*, 1(1), 7-21.
- [7] Fadhl Hasan Abbas (2007). *al-Mufassirun Madarisuhum wa Manahijuhum*. Jordan: Dar an-Nafais.
- [8] Isam Ahmad (2013). As-Sobuni wa Manhajuhu fi at-Tafsir min Khilali Kitabih Safwat at-Tafasir. Nablus. Jamiah Najah al-Wataniah.
- [9] KESUMA (2007). *Garis Panduan Kurikulum Kelas Pengajian Takmir Masjid dan Surau*. Putrajaya: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM).
- [10] Laman web rasmi Ibnu Uthaimeen (2021). Retrieved from: <https://binothaimeen.net/content/pages/about>
- [11] Majdi Makki (2019). Retrieved from: https://islamsyria.com/site/show_cvs/147
- [12] Multaqa Ahlu at-Tafsir (2007). Retrieved from: <https://vb.tafsir.net/forum>
- [13] Norakyairee Mohd Raus & Noornajihan Jaafar (2014). *Pelaksanaan kelas pengajian tafsir al-Quran dan hadith: kajian terhadap beberapa masjid terpilih sekitar Negeri Sembilan*.

Wilayah Persekutuan. Negeri Sembilan. Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah Universiti Sains Islam Malaysia.

- [14] Norakyairee Mohd Raus (2006). *Tafsir Al-Quran Studies In Selected Mosques In Kuala Lumpur*. Kuala Lumpur. International Islamic University Malaysia.
- [15] Seripah Zin & Wan Rohani (2009). *Masjid menurut perspektif al-Quran dan al-sunnah. Isu-isu pengurusan dan pembangunan masjid*. Ahmad Najib Abdullah (ed.) Nilam Puri. Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya. 61-82.
- [16] Taufikurrahman (2012). Kajian tafsir di Indonesia. *Jurnal Mutawatir*, 2(1), 1-26.
- [17] Zalina Ab Majid (2010). *Keberkesanan pengajian tafsir dalam kelas takmir di masjid Daerah Alor Gajah Melaka*. Universiti Kebangsaan Malaysia.